

Obrana Bělehradu 1915.

Generál v. v. Jan Míšek uvádí v svém díle „Boj o řeky“¹⁾ jako příklad přechodu přes řeku mezi jiným i přechod VIII. rak.-uherského armádního sboru přes Dunaj pod Bělehradem r. 1915. V závěru praví: „Obrana Bělehradu a Sávy, zejména boje o Bělehrad, byly skvělé operace, jejichž podrobné vyličení jistě by vzbudilo všeobecný zájem.“

Rozhodl jsem se proto podati stručné vyličení bojů o Bělehrad s úmyslem alespoň poněkud znázorniti, s jak nepatrnou silou v nich Srbové disponovali a jaké obtíže musili při tom překonávati.

Bělehrad je ve směru nejkratšího spojení střední Evropy s Asií při soutoku dvou velikých řek, které tento směr přímo protínají. Leží na místě, kde se stýká západ s východem. Z toho důvodu byl přímo vydán všem proudům směřujícím od západu k východu nebo obráceně. Není divu, že byl mnohokrátě předmětem krvavých bojů, v nichž mnohdy značně utrpěl. Podobný osud jej stihl i v poslední světové válce, kdy bránil spojení ústředních mocností s jejich spojenci — Bulhary a Turky.

Až do počátku samé války nebyli srbští vojenští odborníci rozhodnutí, zda bude Bělehrad bráněn či pro svou pohraniční polohu opuštěn. V posledním okamžiku byla tato důležitá otázka ponechána na rozhodnutí tehdejšímu veliteli bělehradské Dunajské divise plukovníku M. Andjelkovićovi, jenž se rozhodl pro rozhodnou obranu Bělehradu přímo na březích Sávy a Dunaje.²⁾

K tomu účelu byla vytvořena zvláštní skupina, nazvaná „Obrana Bělehradu“ (Obrana Beograda), místo původně vpřed posunuté Dunajské divise I. výzvy. (Viz „Vojenské rozhledy“ čís. 1 a 2, ročník

¹⁾ Praha, 1926, Sborník věd vojenských, sv. XII., vydal Vědecký ústav vojenský.

²⁾ Podle plk. gšt. Lazareviče, „Obrana Beograda 1915. god.“ Plk. gšt. Lazarevič byl náčelníkem štábu „O. B.“

X (1929) „Bitva na Ceru“ od majora Komárka). Za pozdějších operací byl její stav měněn podle situace a potřeby. Tak po vítězné ofenzivě v listopadu a prosinci roku 1914 měla počátkem roku 1915 třiatdvacet různých praporů pěchoty v prvním sledu a celou Šumadijskou divisi I. výzvy v záloze.

Zřejmé přípravy Němců, Rakušanů a Bulharů k postupu proti Srbsku způsobily za léta 1915 jisté změny v „O. B.“, jimiž se její stav podstatně zmenšil, takže při zahájení ofenzivy Austro-Němců 6. října 1915 měla:

1. pěchota:

7. pěší pluk II. výzvy, 10. pěší rámcový pluk I. výzvy, 7., 11. a 15. pěší pluky III. výzvy, srémský dobrovolnický oddíl a oddíl bělehradských četníků. Oba oddíly dohromady měly sílu asi jednoho pěšího praporu.

2. dělostřelectvo:

a) srbské: 6 polních rychlopalných baterií ráže 75 mm, t. j. 24 děl, 4 houfnice 120 mm, 2 houfnice 150 mm;

b) spojenecké: 1 ruská pobřežní baterie 150 mm o 2 kusech, 1 francouzská pobřežní baterie 140 mm o 3 kusech, 2 francouzská rychlopalná děla 75 mm, 4 anglické obléhací baterie 220 mm o 8 kusech, 2 děla v pancéřových kopulích 57 mm.

Připočítáme-li k tomu ještě staré srbské dělostřelectvo v počtu asi 25 kusů s krátkou donosností a jen pro přímou střelbu, dosáhne celkového počtu dělostřelectva „O. B.“ 75 děl.

3. jezdectvo:

2 eskadrony jezdectva;

4. letectvo:

1 protiletadlová baterie v Ralji, 1 francouzská letecká eskadrila o 10 letadlech;

5. světlo mety:

několik přístrojů rozdělených po celé frontě;

6. loďstvo:

Na Dunaji improvizovaná říční flotila 5 bitevních motorových lodí, 2 obrněné vlečáky, 3 pomocné motorové čluny a plovoucí nemocnice. Při útoku na Bělehrad nemělo toto loďstvo valného významu. Poněkud se uplatnilo při obraně Cikánských ostrovů.

Velitelem byl generál Mihajlo Živković, pozdější velitel dobrovolnického sboru Srbů, Chorvatů a Slovinců v Oděse na Rusi.

Štáb byl na trig. 324 Torlak, jižně od Bělehradu.

V druhé polovině září docházely srbskému vrchnímu velitelství z různých stran a různých pramenů zprávy o nastávajícím útoku Austro-Němců. Za účelem jich prověření byly 22. září nařízeny lety nad nepřátelským územím, které konstatovaly ve Srěmu přítomnost tří pěších divisi a v Banátě jedné divise. 23. září pak konstatovalo letectvo, že nepřítel přivádí své jednotky blíže k hranicím i z prostoru Šid. Okolo Zemuně konstatovány 4 pěší divise a v Dobanovcích vzrůst mostového trénu ze 30 povozů na 70. V Banátě zjištěn příchod nových jednotek z prostoru severně od Vršce. Dalšímu leteckému průzkumu bylo zabráněno silným nepřátelským letectvem.

Proti Bělehradu stály ve skutečnosti na straně nepřítele dva armádní sbory (příloha 1):

VIII. rakousko-uherský o 2 pěších divisích se štábem v Staré Pazové, t. j. 57. pěší divise v prostoru Batajnica—Ugrinovci—Vojka—N. Pazová—N. Banovci a 29. pěší divise v prostoru St. Pazova—N. Karlovci—Surduk—Belegiš—Novi Karlovci;

XXII. záložní německý o 3 pěších divisích se štábem v Rumě, t. j. 43. záložní divise v prostoru Surčin—Karlovčić—Krnješevci—Dobanovci, 44. zál. divise v prostoru Mihajlovci—Prhovo—Pečinci—Popinci—D. Petrovci—Golubinci, 26. divise v prostoru Budjanovci—Voganj—Ruma—Kraljevci—Dobrinci a

honvédská brigáda generála Hausteina, rozložená podle Sávy a Dunaje jako kryt. Pod její ochranou se oba armádní sbory soustřeďovaly. Později se také zúčastnila operací jižně od Bělehradu.

Pro přípravu a provedení přechodu byla tato útočná skupina zesílena těžkým dělostřelectvem přibližně v tomto množství:

VIII. armádní sbor: 20 bateriemi těžkého dělostřelectva, z něhož bylo 10 kusů 30·5 cm a jeden kus 42 cm,

XXII. zál. sbor: 14 bateriemi těžkého dělostřelectva, z něhož byla 1 baterie 30·5 cm, jedna 24 a jedna 21 cm.

Uvádí-li gen. Mišek počet dělostřelectva VIII. armádního sboru počtem 162 kusů, můžeme klidně touž cifru předpokládati u XXII. sboru, takže celkový počet německo-rakouského dělostřelectva jistě dosáhl 300 kusů. Takto mocného dělostřelectva a na tak úzké frontě nebylo na Balkáně až dosud vůbec použito. Nepoměr mezi dělostřelectvem srbským a nepřátelským byl tedy veliký jak co do počtu, tak co do jakosti děl.

Pásmo přidělené jednotkám „O. B.“ bylo přes 60 km široké a prostíralo se od osady Ostružnica (v to) na východ až k potoku Srednjaku. Obranná sestava, zaujatá již 26. prosince 1914, zůstala v podstatě až do útoku Němců a Rakušanů 6. října 1915 beze změny.

„O. B.“ byla rozdělena na čtyři úseky (příloha 1):

1. Gročanský úsek:

Od potoka Srednjaku až k potoku Bolečici, široký asi 20 km. Jeho osádka, gročanský oddíl, se skládala:

z 15. pěšího pluku III. výzvy, z náhradní roty (bez pušek) a

z 16 děl, mezi nimiž byla anglická obléhací baterie. Tři prapory byly na předních strážích a jeden v záloze v prostoru vesnice Zaklopača.

2. Velikoselský úsek:

od potoka Bolešice na západ až k Mirijevskému potoku, široký asi 15 km. Osádka, velikoselský oddíl, byla složena:

z 7. pěšího pluku III. výzvy, z náhradní roty (bez pušek) a z 1 roty dobrovolníků, ze 2 těžkých kulometů a 17 děl, z nichž po jednom ráže 120 a 140 mm. 2½ praporu bylo na předních strážích, zbytek v záloze v prostoru vesnice Slanci.

3. Bělehradský úsek:

od Mirijevského potoka až do strážnice Jarac, široký asi 16 km. Osádka se jmenovala kombinovaný oddíl.

Úsek měl dva podúseky:

a) pevnostní podúsek od Mirijevského potoka až k obchodu Godjevcevu na sávském přístavu, široký asi 6 km. Osádka se skládala:

ze 2 praporů 10. rámcového pluku I. výzvy, ze srěmského dobrovolnického oddílu a z oddílu bělehradských četníků.

Oba prapory 10. pluku byly na předních strážích a srěmský dobrovolnický s četnickým oddílem v záloze na Kalimegdanu.

b) Topčiderský podúsek: od Godjevceva obchodu na západ až k strážnici Jarac, široký asi 10 km. Osádkou měl:

3 prapory 7. pěšího pluku II. výzvy, které byly všechny na předních strážích. Vlastní zálohy neměl.

Zálohu celého Bělehradského úseku tvořil II. prapor 7. pěšího pluku II. výzvy na Banjici s jednou rotou těžkých kulometů o 5 kusech, takže celý Bělehradský úsek měl dohromady:

7 praporů pěchoty I. a II. výzvy (tedy co do jakosti lepší) a 26 děl, z nichž 2 kusy ráže 120 mm, 2 kusy 140 a 4 kusy 150 mm.

4. Ostružnický úsek:

od strážnice Jarac na západ až k vesnici Ostružnica (v to), 9 km široký. K osádce náležel:

11. pěší pluk III. výzvy, 2 těžké kulomety, 1 světlomet a 14 děl, z nichž 4 kusy 120 mm.

Dva prapory byly na předních strážích a dva v záloze v prostoru Ostružnica.

Zálohou celé „O. B.“ byly:

III. prapor 10. rámcového pluku I. výzvy na Torlaku, IV. prapor 10. rámcového pluku I. výzvy v Knězevci, dunajská jezdecká korouhev ve vesnici Beli potok, 1 četa 6. baterie a 1 četa 9. baterie timockého dělostřeleckého pluku v Kumodraži.

Šumadijská divise I. výzvy byla 25. května přemístěna k I. armádě v západním Srbsku s úkolem, opravit v nejkratší době cesty v prostoru Ub. Později byla vyslána na bulharskou frontu.

Z výpočtu srbských sil vysvítá, že osádka „O. B.“ dostačovala sotva k nejnnutnějšímu zajištění přiděleného pásma na frontě velmi široké. Minimální záloha mohla jen poněkud posloužiti jako první pomoc ohroženým místům, nestačila však na to, aby sama mohla odvrátiti vážný pokus nepřítele o přechod Dunaje a Sávy.

Při tom se velitel „O. B.“ snažil jak takž uspokojiti i taktickou potřebu: mezi všemi úseky označiti nejvážnější, to jest vysloviti úsilí obrany. To bylo vloženo na bělehradský úsek, kde bylo nejvíce důvodů, aby byl pokládán za předmět hlavního útoku nepřítele.

V relaci, poslané 8. ledna 1915 vrchnímu velitelství, vyslovuje se generál Živković o svěřeném úseku doslova takto:

„... Zvláštní význam má úsek velikoselský, bělehradský a ostružnický... Začne-li nepřítel podle nynější situace něco na frontě Bolečica—Ostružnica, začne to jistě s velikou silou, rozdělenu na dvě skupiny, a to: jednou skupinou se pokusí o přechod přes Dunaj a jednou přes Sávu. Která z nich bude silnější a která slabší, t. j. kde bude přecházeti hlavní silou a kde bude jen demonstrovati, nemůže se říci předem, protože útočník má iniciativu. Může se však s velikou pravděpodobností počítati, že skupina určená k přechodu přes Sávu bude silnější a skupina určená k přechodu přes Dunaj slabší, neboť to podporují jak taktické, tak technické podmínky. Podle toho je pravděpodobno, že bude nepřítel slabší částí demonstrovati od Pančeva k Vel. Selu a hlavní silou bude útočiti přes Sávu... Vycházíme-li z hlediska dělostřelecké přípravy přechodu, je nejvhodnějším směrem směr přes Cikánské ostrovy

k Topčiderskému a Banovu brdu. Na blízkém Bežanijském hřbetu může nepřítel umístiti mocné dělostřelectvo za účelem silné podpory přecházející pěchoty. Cikánské ostrovy vyhovují i technickým podmínkám. U Ostružnice není sice ani jedna z těchto podmínek, ale mírný záhyb Sávy umožňuje dělostřelectvu obchvatné umístění, vzhledem k vyvolenému místu přechodu. Tato výhoda se však jistě nevyrovná výhodám přechodu přes Cikánské ostrovy, ač i ten má své nevýhody, a to:

1. Až nepřítel obsadí Cikánské ostrovy a přejde na náš břeh, musí ihned útočiti na velmi silnou posici Topčiderského a Banova vrchu (vrch), s nichž bude trpěti velmi silnou dělovou palbou v době přechodu, nežítaje bočnou palbu z prostoru Ostružnice.

2. Po přechodu na náš břeh bude míti velmi těsný prostor k manévrování a rozvinutí k útoku na posici Topčiderský a Banův vrch, a to mezi Repišským oknem v Makiši a Sávou a dále podél Sávy, nejdále do železničního mostu. To znamená, že se v tomto směru nemůže rozvinouti větší jednotka, dokud nepadnou Topčiderský a Banův vrch, aneb aspoň Banův vrch. Pro rozvinutí většího počtu vojsk je potřebí větší fronty, aby se mohl větší počet jednotek zároveň zúčastniti akce, které by si vzájemným manévrem postup ulehčily. Proto se nepřítel neomezí jen na přechod přes Cikánské ostrovy, nýbrž zahrne do útočného pásma i Ostružnici, kde bude druhé místo přechodu. A skutečně jsou směry útoku přes Cikánské ostrovy a přes Ostružnici navzájem tak vázány, že nepřátelské jednotky zde útočící budou představovati jeden organický celek se stejným úkolem a pod jedním velením. Zdali bude větší počet jednotek poslán přes jeden nebo přes druhý přechod, to bude záviseti na cíli, který si nepřítel vytkne. Také je možné, že nepřítel neprovede hlavní přechod ani přes Ostružnici, ani přes Cikánské ostrovy, nýbrž od Pančeva k Velikému Selu. Proto je dobře ani tuto možnost nepřehlédnouti."

Dále vypočítává generál Živković možnost použití záloh. Z toho je pro nás zajímavá jeho myšlenka: ať nepřítel přejde na Sávu nebo na Dunaji, bude potřebí na místě hlavního přechodu soustřediti nejméně tři pěší pluky a dva oddíly dělostřelectva, aby bylo paralysováno nebezpečí. V době útoků Austro-Němců měl však jen dva prapory pěchoty v záloze, neboť, jak bylo již podotčeno, Šumadijská divise I. výzvy byla přikázána jinam,

Úmyslně uvádím doslovné znění relace gen. Živkoviće, aby si čtenáři mohli učiniti úsudek, do jaké míry byla správná a jaký vliv měly v ní uvedené pevné předpoklady o akci nepřítel na obrannou sestavu „O. B.“ a na vedení obranného boje.

Úvahy generála Živkoviće doplňuji těmito poznámkami:

Na západ od Bělehradu táhne se močál „Makiš“, dlouhý asi 10 km a široký asi 5 km. Jako široký klín odděluje Sávu od nejbližších dělostřeleckých posic na Banově vrchu, zatím co severně od Sávy Bežanijský hřbet, je velmi výhodný pro poměrně blízké umístění nepřátelského dělostřelectva. Generál Živković se v svých úvahách o možnostech přechodu nepřítel v Makiši vůbec nezmiňuje. Nepřímo se ho dotýká při oceňování nepřátelských možností po provedení přechodu Sávy. Nepočítá tu s Makišem jako vhodným pro útok nepřítel na Banovo brdo, neboť říká, že mu zbývá pro tuto operaci jen velmi těsný prostor mezi Repišským oknem a

Sávou. Repiško okno je východní okraj močálu Makiše. Připouští tedy nepřátelský útok jen západně nebo východně od močálu.

Bělehradský úsek tvořil oblouk vysunutý vrcholem nejbližší k nepříteli, čímž umožňoval soustředěnou bočnou palbu dělostřelectva umístěného na Bežanijském hřbetu, u Staré Borče a Ovčce na posice daleko za Sávou a Dunajem bez většího přemístování.

Obsazení útoku podobalo se spíše zajišťovacímu kordonu než sestavě jednotky, již byla svěřena rozhodná obrana místa tak důležitého, jakým byl Bělehrad. Úsek byl zesílen jen polními opevněními s nedostatečným počtem drátěných překážek.

Generál Živković mohl sice počítati v nutném případě s pomocí Timocké divise II. výzvy, ale ta byla k dispozici vrchního velitelství a kantonovala jižně od Bělehradu v prostoru Vlaško, Djurinci, Nemenikuće, Ropočevo, Sopot a Babe, ve vzdálenosti většího denního pochodu. K jejímu zasazení na frontě Sáva—Dunaj bylo vždy potřebí značné doby (příloha 1).

Bylo však otázkou:

1. vydrží-li „O. B.“ tak dlouho, aby Timocká divise II. výzvy přišla včas, a

2. přijde-li v tak vhodném okamžiku, aby její zasazení do boje mělo také odpovídající kladný úspěch.

Předvídaní generála Živkoviće o místech přechodu nepřítel ukázala se do té míry správnými, že skutečně přechod byl v prostoru Bělehradského úseku proveden jak přes Sávou, tak přes Dunaj. Jako však ani zdaleka nepočítal s možností útoku přes močál Makiš, tak také nepočítal s přechodem Dunaje od Zemuně přímo proti Bělehradu.

Zde upozorňuji na podrobnou sestavu Topčiderského podúseku (příloha 2):

Čára hlavního odporu byla v něm vedena od bělehradské železniční stanice po jižním břehu Sávy na západ k železničnímu mostu u Čukarice, zde přešla na Malý a Velký Cikánský ostrov, aby přešla opět na jižní břeh Sávy a šla po něm dále k západu do Ostružnického úseku.

Veliký Cikánský ostrov byl obsazen jedním pěším praporem a Malý Cikánský jednou pěší rotou. Část Makiše, pokud byla v Topčiderském podúseku západně od Velkého Cikánského ostrova, byla obsazena v prostoru strážnice Jarac dvěma pěšími rotami. Zbývající dvě rotý byly v záloze na Čukarici proti mostu spojujícímu Velký Cikánský ostrov s jižním břehem Sávy. Jižní břeh Sávy východně od Malého Cikánského ostrova byl obsazen praporem, jehož jedna rota byla na Malém Cikánském ostrově.

Jak je vidět, byl jižní břeh Sávy v Topčiderském podúseku hájen na Cikánských ostrovech.

Močál Makiš sám byl rozdělen mezi úsek Bělehradský a Ostružnický. Pokud patřil do Ostružnického úseku, byl kryt jen polními strážemi, jejichž zálohy byly v prostoru Ostružnica. Rozdvojoval tedy Bělehradský úsek od Ostružnického, neboli pádem Cikánských ostrovů zůstával jižní břeh Sávy v prostoru jmenovaného močálu nekrytý a mezi úseky se objevila značná mezera. K tomu nutně přispívalo rozdělení Makiše mezi dva velitele.

5. říjen.

Austro-Němci byli se svými přípravami do té míry hotovi, že již tohoto dne mohli projevit značnou činnost. Dělostřelectvem

postřelovali po celé odpoledne horní a dolní pevnost, Kalimegdan, Ostružnici a Ostružnický ostrov, Bílou stěnu a Samar. Zřejmě se zastřelovali.

Srbové zjistili ráže děl polních, těžkých houfnic i 42 cm moždířů, které dosud na frontě pozorovány nebyly. Odpovídali jen velmi chabě.

6. říjen.

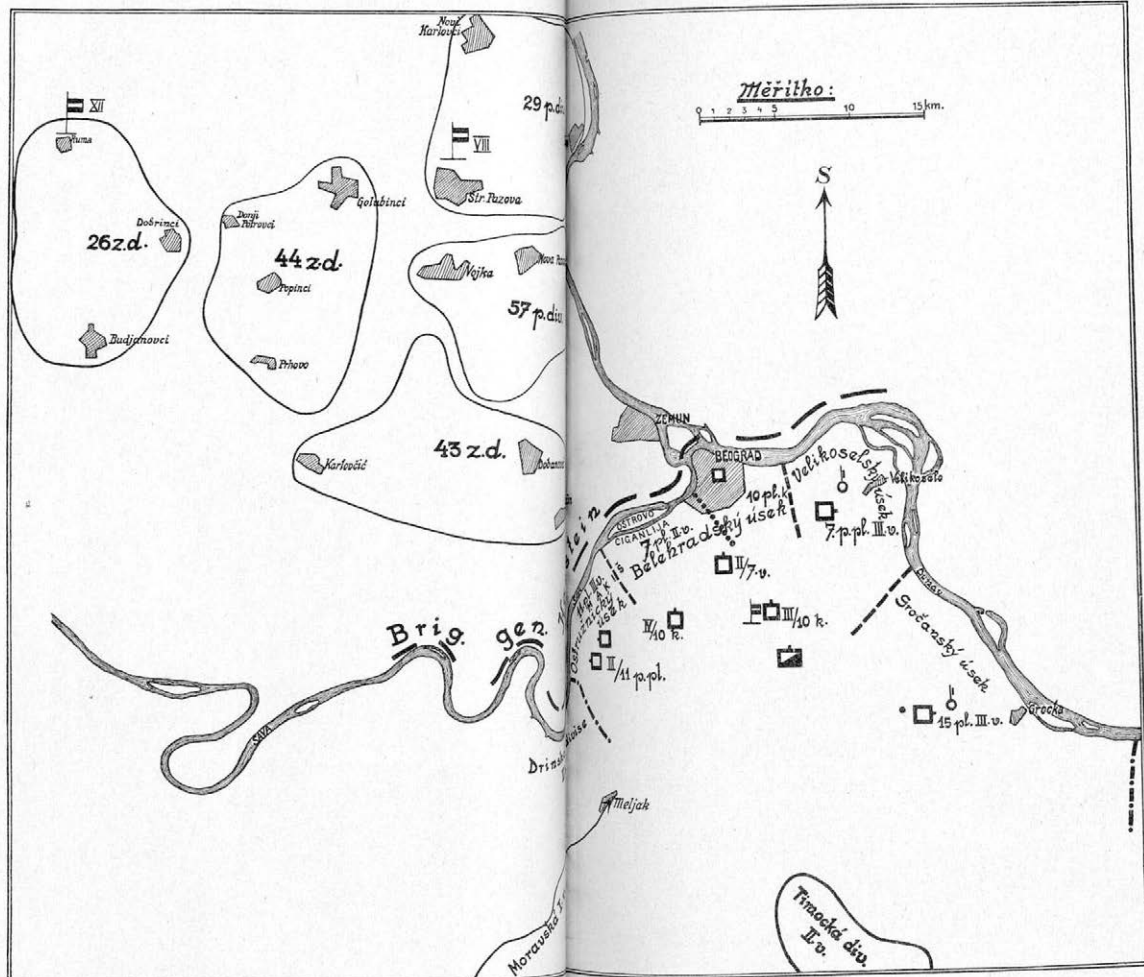
6. října bylo rakousko-německé bombardování velmi silné v Ostružnickém, Bělehradském i Velikoselském úseku. Nejsilnější bylo mezi 12.—18. hodinou. Od té chvíle byla palba vedena dosti slabě. I toho dne Srbové, nechtějíce se předčasně prozraditi, odpovídali poskrovnou. Bylo zřejmo, že začíná vážná akce nepřítele proti Bělehradu.

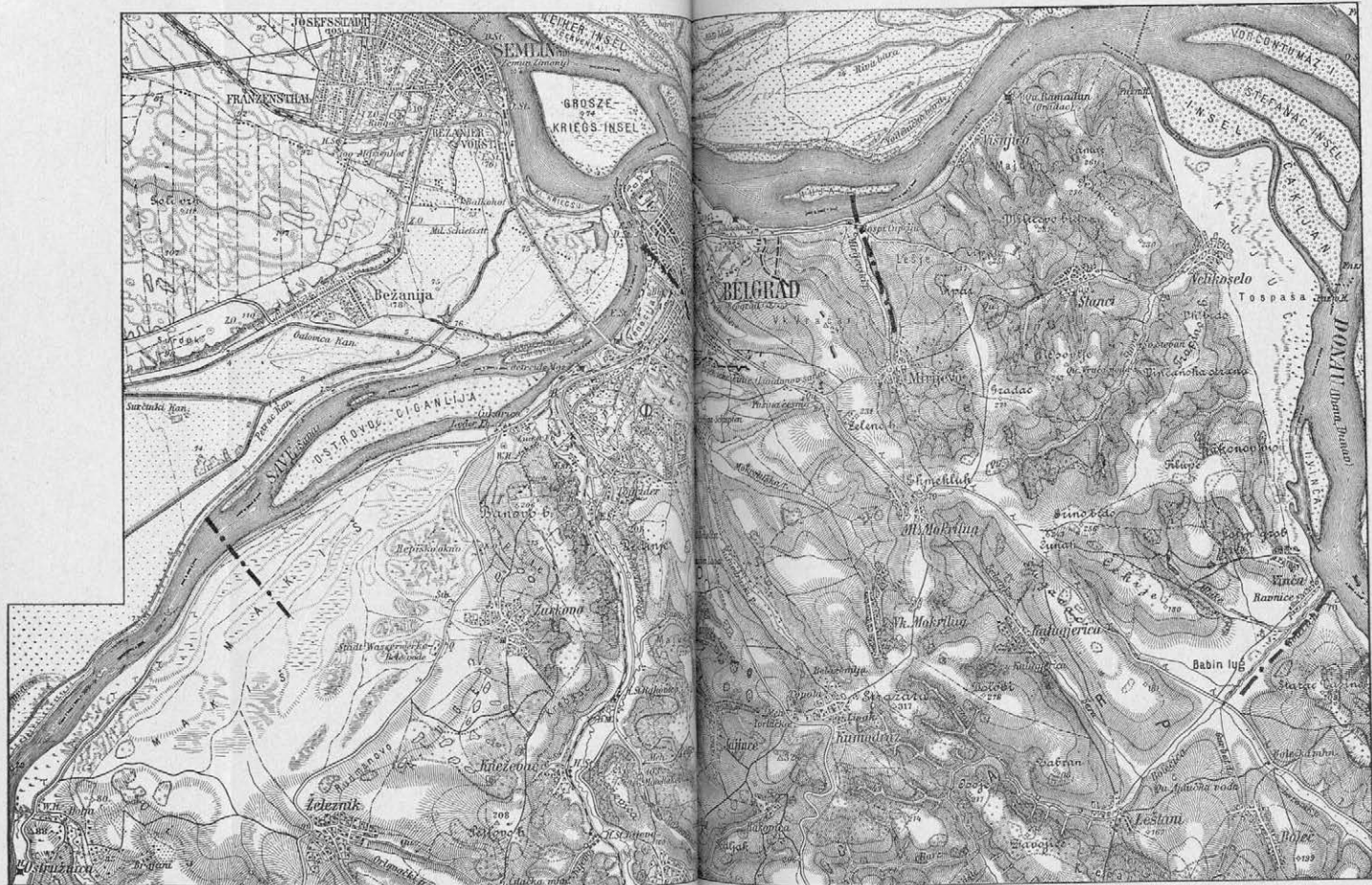
V noci s 6. na 7. říjen ve 2 hod. 30 min. ráno zahájili Austro-Němci tak silnou dělostřeleckou přípravu, že podle pplk. gšt. Lazareviče rozbila skoro všechny světlomety, vyřadila obě ruská pobřežní 15 cm a rychlopalná 75 cm děla v pevnosti a jedno franc. 14 cm dělo na Samaru, přerušila skoro všechno telefonní spojení v Bělehradském úseku a na pravém křídle Ostružnického, zvláště blízko Sávy a Dunaje.

Po dělostřelecké přípravě začal převoz Austro-Němců na Sávě i na Dunaji skoro zároveň.

Pět rakousko-uherských-německých divisí s mocnou masou dělostřelectva vrhlo se na 7 pěších praporů a 26 děl Bělehradského úseku. Připočteme-li i ony dva prapory všeobecné zálohy, zvýší se počet pěchoty na 9 pěších praporů, které přece jen byly příliš slabé, aby mohly za daných okolností s úspěchem vzdorovati tak silnému nepříteli třebaš i za tak mocnými překážkami, jako jsou Sáva s Dunajem.

(Příště dále.)

K čl. plk. Františka Melichara: Obrana Bělehradu 1915.